

stanje nosi, kao instrument zaštite demokratije na način njenog (tendencijski privremenog) suspendovanja. Niti legitimacijski problem, niti rizik zloupotrebe vanrednog stanja ne mogu biti do kraja otklonjeni, ali mogu biti barem značajno ograničeni detaljnim ustavnim regulisanjem aktera, procedura, dometa i vremena njegovog trajanja. Dobar ustav treba da minimizira mogućnost proizvoljnog uvođenja vanrednog stanja iza koga bi se krili interesi vladajućih elita, da spreči da nužna koncentracija vlasti preraste u arbitrarno vršenje vlasti tokom vanrednog stanja, da spreči proizvoljno kršenje osnovnih ličnih prava (habeas corpus), te da onemogući donošenje mera koja se ne odnose direktno na dato stanje krize, već menjaju pravni i politički okvir 'normalnog' ustavnog sistema.

Prva stvar koju treba primetiti kad je reč o vanrednom stanju u Srbiji je nepreciznost njegovog ustavnog određenja. Ustav pravi razliku između ratnog stanja i neposredne ratne opasnosti, s jedne strane, i vanrednog stanja, s druge strane. Oba oblika 'stanja nužde' proglašava Predsednik Republike, "po pribavljenom mišljenju predsednika vlade" (ratno stanje, čl. 83.7), odnosno "na predlog Vlade" (vanredno stanje, čl. 83.8). Ratno stanje podleže minimalnim ograničenjima u obliku implicirane zabrane raspuštanja Narodne skupštine. Jedino ograničenje vanrednog stanja sastoji se u obavezi Predsednika da pri donošenju mera koje okolnosti iziskuju postupi 'u skladu sa Ustavom i zakonom'. Ustav ne predviđa nikakvu ulogu za parlament ni pri uvođenju ni u toku trajanja vanrednog stanja. Ne postoje sadržinska ograničenja mera koje se mogu uvoditi u toku vanrednog stanja (na primer, zabrana raspuštanja parlamenta, zabrana suspendovanja osnovnih ličnih prava, kao što su pravo na život ili sloboda od torture). Najzad, nije predviđeno ni vremensko ograničenje trajanja vanrednog stanja. Zakon o merama za slučaj vanrednog stanja od 1991. godine pokriva neke od ovih praznina. Ali, čak i ako zanemarimo nejasnoće ovog Zakona, ostaje principijelni prigovor da se radi o pitanjima koja su u tolikoj meri da zahtevaju direktnu ustavnu regulaciju.

Ako iz ovakve ustavne i zakonske perspektive pročitamo Naredbu o posebnim merama za vreme vanrednog stanja od marta 2003. godine, videćemo da ona predviđa značajna ograničenja ličnih, političkih i medijskih sloboda. Verujem ipak da analiza svake od ovih mera može pokazati njihovo jasno usmerenje na ono što je politički identifikovano kao razlog za uvođenje vanrednog stanja – na borbu protiv organizovanog kriminala. Naravno, ostaju pitanja da li je karakter krize koja je eksplodirala nakon ubistva premijera Đinđića bio takav da je zahtevao uvođenje vanrednog stanja, da li su mere vanrednog stanja primerene karakteru krize, te da li organi vlasti tokom preduzimanja vanrednih mera demonstriraju stepen samoograničenja koji bi pružio dokaze da je vanredno stanje zaista tek instrument povratka u normalnost.

Uvek je teško doći do analitički pouzdanog stava o tome da li jedna situacija duboke krize zahteva uvođenje vanrednog stanja. Načelno, vanredno stanje postaje neophodno kada je društvo suočeno sa krizom koja dovodi u pitanje regulativne kapacitete važećeg prava. Mislim da analiza situacije u Srbiji ponuđena u prethodnom odeljku pruža dovoljno argumenata za podršku vanrednom stanju. Doduše, političari su pogrešili braneći ovu odluku u nedeljama nakon atentata često ponavljanim frazom da ono "važi za kriminalce, a ne za normalne građane". Ovo je pogrešno ne samo zato što je načelo *nullum crimen sine lege*, *nulla poena sine lege* jedno od temelja modernog društva i države, već i zato što je iz teksta Naredbe jasno da je vanredno stanje uvedeno na teritoriji Srbije i da važi za sve njene građane, političke i društvene atere, kao i za organe vlasti. Međutim, ako imamo u vidu okolnost da su jezgro organizovanog kriminala činili delovi državnog represivnog aparata, te da su njegovi pipci sezali duboko u delove pravosudnog sistema, neke medije, ekonomiju i